مجـــله‌ی توســـعه‌ی آمـــوزش در علـــــوم پزشـــکی
دوره‌ی ۳، شماره ٤، بهار و تابستان ۸۹، صفحات ٤٧ تا ٥٢

بررسی رابطه‌ی میزان بحران هویت و موفقیت تحصیلی در دانشجویان دانشگاه زنجان

سمیه مداحی[۱]، دکتر محمود کاظمی[۲]، دکتر جواد صالحی[۲]، دکتر علی رمضانی[۳]

نویسنده‌ی مسئول: زنجان، دانشگاه زنجان، دانشکده علوم انسانی، گروه روانشناسی ramazania@ zums.ac.ir

چکیده

زمینه و هدف: *پژوهش حاضر به منظور بررسی رابطه‌ی میزان بحران هویت با موفقیت تحصیلی در بین دانشجویان دانشگاه زنجان انجام شده است و در صدد پاسخگویی به این سئوال بود که آیا بین میزان بحران هویت در بین دانشجویان دختر و پسر در رشته‌های مختلف تحصیلی با موفقیت تحصیلی ارتباط وجود دارد یا خیر؟*

روش بررسی: *نمونه‌ی پژوهش شامل ۴۰۰ نفر از دانشجویان دانشگاه زنجان (۱۹۸ نفر دختر، ۲۰۲ نفر پسر) بود که با استفاده از روش نمونه‌گیری تصادفی خوشه‌ای چند مرحله‌ای انتخاب شدند. اطلاعات مورد نیاز پژوهش از طریق دو پرسشنامه‌ی اطلاعات فردی و میانگین کل نمرات درسی دانشجویان و پرسشنامه هویت شخصی جمع‌آوری شد.*

یافته‌ها: *نتایج پژوهش حاکی از آن بود که بین میزان بحران هویت با موفقیت تحصیلی رابطه معکوس و معنی‌داری وجود داشت. بین میزان بحران هویت در دختران و پسران تفاوت معنی‌دار مشاهده نشد. بین میزان بحران هویت در رشته‌های تحصیلی فنی مهندسی و علوم انسانی تفاوت معنی‌دار مشاهده نگردید.*

نتیجه‌گیری: *بین میزان بحران هویت با موفقیت تحصیلی ارتباط وجود دارد.*

واژگان کلیدی: بحران هویت، موفقیت تحصیلی، دانشجویان، زنجان

مقدمه

ایجاد یک هویت و دستیابی به یک تعریف منسجم از خود مهم‌ترین جنبه‌ی رشد روانی اجتماعی در دوره‌ی نوجوانی و جوانی است. جوان نیاز دارد که خود را به عنوان یک انسان منحصر به فرد مطرح ساخته، جایگاه خود را در نظام اجتماعی بیابد و کسب هویت پاسخی است به نیاز وی تا خود را متمایز و مجزا از دیگران درک نماید. اوج هویت یابی در نوجوانی و دستیابی به آن به دهه‌ی سوم زندگی بر می‌گردد. هویت عبارت است از افتراق و تمایزی که فرد بین خود و دیگران می‌گذارد. هویت شخصی سازه‌ای روانی-اجتماعی است که طرز فکر و عقاید و نحوه‌ی ارتباط فرد با دیگران را شامل می‌شود (۱). بر اساس نظریه‌ی اریکسون (۱۹۶۸) اگر هویت شخصی جوان درطول زمان و بر اساس تجربیات حاصل از برخورد صحیح اجتماعی شکل بگیرد و جوان خود را بشناسد و از دیگران جدا سازد، تعادل روانی او تضمین می‌شود ولی اگر به جای خود آگاهی و تشکیل هویت مثبت، دچار ابهام در نقش شود، هماهنگی و تعادل

۱- دانشجوی کارشناسی ارشد روانشناسی
۲- استادیار گروه روانشناسی دانشگاه زنجان
۳- استادیار گروه بیوتکنولوژی دانشکده داروسازی زنجان

[Downloaded from edujournal.zums.ac.ir on 2026-11-10]
[DOR: 20.1001.1.22519521.1389.3.4.8.9]

روانی او به هم می‌خورد و به بحران هویت دچار می‌شود. بنابر این رشد و تکامل جوان وابسته به این بحران است (۲). یکی از مولفه‌های تکوین هویت در فرد و جامعه، آموزش یا تعلیم و تربیت است. به‌ویژه در جهان امروز که جوامع و ملت‌ها دیگر نمی‌توانند همچون گذشته به گونه‌ای سنتی و طبیعی، یا هر طور که خودشان می‌خواهند، زندگی کنند اهمیت مقوله (تعلیم و تربیت) دو چندان شده است. به همین جهت آموزش و پرورش در این زمینه مسوولیتی خطیر بر دوش دارد (۳). فشارهای روانی در زندگی همه انسان‌ها اجتناب ناپذیر و تا حدی برای رشد پویای آنان ضروری است. نوجوانان و جوانان نیز با انواع تعارضات و فشارهای روانی خصوصاً موقعیت‌های فشارزای تحصیلی روبرو هستند و برای سازگاری و تعادل روانی ناچارند تا به نحوی با عوامل فشارزا مقابله کنند. اهمیت این امر برای خانواده‌ها و مسوولان آموزشی به اندازه‌ای است که بیشترین دغدغه‌ی ذهنی آنان محسوب می‌شود و در این زمینه سرمایه گذاری‌های کلانی صورت می‌گیرد.

امروزه سطح متوسط آموزش جوانان رو به افزایش نهاده است. اکنون جوانان می‌توانند سطح دانش و مهارت خود را ارتقا داده، حتی خود را برای تقبل شغل دوم یا سوم بازآموزی کنند. هر قدر سطح تحصیلات آن‌ها بیشتر افزایش یابد احتمال رقابت آنان با جوانان کمتر و احتمال ادامه‌ی اشتغال آنان در سراسر عمر افزایش خواهد یافت (۴). در حال حاضر یکی از اصلی‌ترین وظایف جوان تحصیل می‌باشد، بحران هویت می‌تواند در این مساله تاثیرگذار باشد. چنانچه افراد نتوانند هویت مناسب و موفق را کسب کنند، این مساله می‌تواند باعث خسارت در وقت و سرمایه گردد و در نتیجه موجب افت و ترک تحصیل شده، نهایتاً اختلال در رفتار و ناسازگاری اجتماعی و مشکلات عاطفی و روانی گردد (۳). از آنجا که جوانان با انواع مسایل و عوامل فشارزا از جمله موقعیت‌های فشارزای تحصیلی روبرو هستند، پژوهش حاضر تلاشی است در جهت بررسی اینکه ارتباطی بین میزان بحران هویت با موفقیت تحصیلی جوانان بیابد.

روش بررسی

۱- آزمودنی‌ها: آزمودنی‌های پژوهش تعداد ۴۰۰ نفر از دانشجویانی بودند که در سال تحصیلی ۸۹-۸۸ در دانشکده‌های مختلف دانشگاه زنجان مشغول به تحصیل بودند. این تعداد آزمودنی با استفاده از روش نمونه‌گیری تصادفی خوشه‌ای چند مرحله‌ای انتخاب شدند و از این تعداد، ۱۹۸ نفر دختر و ۲۰۲ نفر پسر بودند. این افراد در دامنه‌ی سنی ۲۰ تا ۲۵ سال بودند .

۲- ابزارهای پژوهش: در تحقیق حاضر دو ابزار برای سنجش "بحران هویت" و موفقیت تحصیلی مورد استفاده قرار گرفت.

الف- پرسش‌نامه‌ی هویت شخصی

در این پژوهش برای ارزشیابی هویت از آزمون هویت احمدی (۱) استفاده گردید. شیوه‌ی کار وی در ساختن آزمون به این صورت بوده است که ابتدا معیارهای تشخیص بحران هویت را در کتاب‌های تشخیص از قبیل DSM-IV (Diagnostics and Statistical Manual of Mental Disorders IV) و مشخص نمودند. این معیارها شامل: ۱- اشکال در اهداف بلند مدت ۲-تردید در انتخاب شغل ۳- نداشتن الگوی مناسب برای رفتار ٤- نامناسب بودن رفتار جنسی ٥- اشکال درشناخت و معرفت دینی ٦- عدم توجه به ارزش‌های اخلاقی ۷- رعایت نکردن تعهد گروهی ۸- اختلال در تنظیم وقت ۹- نداشتن الگوی مناسب برای تشکیل خانواده ۱۰- داشتن دید منفی نسبت به خود بودند.

سپس برای هر معیار سوال دارای درجات کم تا زیاد طرح گردید (۵). نمره‌گذاری آزمون به این صورت بود که انتخاب گزینه‌ی اول هر سوال نمره صفر داشت و نشانه‌ی نبودن اشکال هویتی بود، انتخاب گزینه‌ی دوم با نمره‌ی ۱ گزینه سوم با نمره‌ی ۲ و گزینه‌ی چهارم با نمره‌ی ۳ نشان درجات

[Downloaded from edujournal.zums.ac.ir on 2026-11-10]

[DOR: 20.1001.1.22519521.1389.3.4.8.9]

ضعیف تا شدید بحران هویت در فرد بود. نمره‌ی فرد با جمع زدن نمرات علامت زده شده به‌دست می‌آید، حداکثر نمرات آزمون که نشان دهنده‌ی بالاترین میزان بحران هویت بود برابر با ۳۰ و حداقل نمره‌ی بحران هویت ۹ بود پائین‌تر از نمره‌ی ۹ نشانه‌ی نداشتن بحران هویت بود. نمره‌ی ۹ به این دلیل بود که نشان بحران هویت بر اساس DSM-IV دارا بودن حداقل سه نشانه بود و نمره‌ی ۳ نشانه‌ی ۹ می‌شد. در مجموع ۱۰ سوال در این آزمون مطرح گردید.

ب- سنجش موفقیت تحصیلی: موفقیت تحصیلی دانشجویان معمولاً از روی نمرات حاصل از امتحانات آنان مشخص گردید. نمره‌ی مذکور در کارنامه‌ی دانشجویان وارد شد و ملاک ارتقای او به سطوح تحصیلی بالاتر بود. در این پژوهش میانگین کل نمرات ترم‌های گذشته به عنوان موفقیت تحصیلی مورد استفاده قرار گرفت. در این پژوهش، محقق با توجه به شرایط دانشگاه زنجان و میانگین کل دانشجویان دانشگاه زنجان میانگین ۱۵ به عنوان نمره‌ی ملاک موفقیت تحصیلی در نظر گرفته شد.

یافته‌های پژوهش

۱- رابطه‌ی بحران هویت و موفقیت تحصیلی: معدل کل سال‌های قبل آزمودنی‌ها به عنوان شاخص موفقیت تحصیلی در نظر گرفته شده بود. جدول ۱، آزمون همبستگی پیرسون بین میزان بحران هویت و موفقیت تحصیلی را نشان می‌دهد. چنانچه در جدول مشاهده می‌شود، بین بحران هویت و موفقیت تحصیلی ارتباط معناداری وجود دارد. چون میزان معناداری با توجه به جدول کمتر از ۰/۰۵ می‌باشد (P< ۰/۰۵). با توجه به ضریب همبستگی به‌دست آمده در جدول ارتباط بین بحران هویت و موفقیت تحصیلی یک ارتباط معکوس بود. یعنی هرچه میزان بحران هویت بیشتر باشد موفقیت تحصیلی کمتر می‌گردد.

جدول ۱: همبستگی پیرسون بین بحران هویت و موفقیت تحصیلی

		بحران هویت
موفقیت تحصیلی	تعداد	۴۰۰
	ضریب همبستگی	- ۰/۲۵۵
	میزان معناداری	<۰/۰۰۰۱

۲- مقایسه‌ی میزان بحران هویت در دو جنس: در جدول ۲ میانگین بحران هویت در دو جنس و همچنین نتایج آزمون T گروه‌های مستقل بین دو جنس ارایه شده است. با توجه به مقیاس متغیرها متغیر مستقل، جنسیت (اسمی) و متغیر وابسته، بحران هویت (فاصله‌ای) می‌باشد. میانگین بحران هویت برای دختران معادل ۸/۹۱ و برای پسران معادل ۹/۶۲ می‌باشد که نشانگر بالا بودن میزان بحران هویت پسران نسبت به دختران است. آزمون T نشان می‌دهد که دختران و پسران با ارزش t۱/۴۹۵- و درجه آزادی ۳۹۸ با سطح اطمینان ۹۵ درصد و P Value = ۰/۱۳۶ که از میزان خطای ۰/۰۵ بزرگتر است، از نظر میزان بحران هویت با یکدیگر تفاوت ندارند.

جدول ۲: میانگین بحران هویت و نتایج آزمون T

متغیر		تعداد	میانگین	انحراف استاندارد	T	درجه آزادی	معنی دار بودن
بحران هویت	زن	۲۰۹	۸/۹۱	٤/۷۲۸	- ۱/٤۹٥	۳۹۸	۰/۱۳٦
	مرد	۱۹۱	۹/٦۲	٤/۷٤۲	- ۱/٤۹٥	۳۹٤/٥	۰/۱۳٦

[Downloaded from edujournal.zums.ac.ir on 2026-11-10]

[DOR: 20.1001.1.22519521.1389.3.4.8.9]

۳- مقایسه‌ی میزان بحران هویت در بین رشته‌های فنی مهندسی و علوم انسانی: برای بررسی تفاوت دو متغیر میزان بحران هویت و رشته‌ی تحصیلی از آزمون T برای گروه‌های مستقل استفاده شده است. با توجه به مقیاس متغیرها، از بین متغیرهای مستقل و وابسته، فرضیه رشته‌ی تحصیلی دارای مقیاس اسمی و متغیر بحران هویت دارای مقیاس فاصله‌ای می‌باشد. بنابر جدول ۳ از نظر میزان بحران هویت در رشته‌های فنی مهندسی و علوم انسانی تفاوت معناداری وجود ندارد.

جدول ۳: میانگین بحران هویت در دو رشته و نتایج آزمون T

متغیر		تعداد	میانگین	انحراف استاندارد	T	درجه آزادی	سطح معناداری
بحران هویت	انسانی	۱۰٤	۹/۰۸	۵/۵۸٤	-۰/۵۸۹	۲۳۸	۰/۵۵٦
	مهندسی	۱۳٦	۹/٤٤	۳/۹۸۷	-۰/۵٦٤	۱۷۸/۲۸۱	۰/۵۷۳

۴- تفاوت معنادار بین میزان بحران هویت و ترم تحصیلی: برای بررسی تفاوت معناداری بین میزان بحران هویت و موفقیت تحصیلی در ترم‌های مختلف تحصیلی از آزمون تحلیل واریانس یک طرفه استفاده شده است. آزمون تحلیل واریانس یک طرفه که در جدول ۴ نشان داده شده، تفاوت معناداری بین میزان بحران هویت و ترم تحصیلی را تأیید می‌کند (P value<۰/۰۰۰۱) از آنجا که تعداد نمونه‌ها در ترم‌های مختلف مساوی نبود، از آزمون تعقیبی شفه جهت تأیید آزمون تحلیل واریانس یک‌طرفه استفاده شد. همان‌طور که در جدول ۵ مشاهده می‌شود تفاوت بین میزان بحران هویت و موفقیت تحصیلی در ترم پایین معنادار از ترم بالاتر است.

جدول ۴: آزمون تحلیل واریانس یک طرفه برای تفاوت معناداری میزان بحران هویت و ترم تحصیلی

منبع تغییرات	مجموع مجذورات	درجه آزادی	میانگین مجذورات	F	معناداری
بین گروهی	۸۰۲/٤٦۹	۲	٤۰۱/۲۳٤	۱۹/٤۹۷	<۰/۰۰۰۱
درون گروهی	۸۱۷۰/۰۲۹	۳۹۷	۲۰/۵۷۹		
کل	۸۹۷۲/٤۹۸	۳۹۹			

جدول ۵: آزمون تعقیبی شفه

گروه (I)	گروه (J)	تفاوت میانگین	خطای استاندارد	سطح معناداری
۳	۴	-۱/۸۷۸	۰/۵۳۸	۰/۰۰۲
	۵	-۳/۵۱۶	۰/۵۶۶	۰/۰۰۰
۴	۳	۱/۸۷۸	۰/۵۳۸	۰/۰۰۲
	۵	-۱/۶۳۹	۰/۵۷۱	۰/۰۱۷
۵	۳	۳/۵۱۶	۰/۵۶۶	۰/۰۰۰
	۴	۱/۶۳۹	۰/۵۷۱	۰/۰۱۷

[Downloaded from edujournal.zums.ac.ir on 2026-11-10]

[DOR: 20.1001.1.22519521.1389.3.4.8.9]

بحث

پژوهش حاضر با پرداختن به موضوع ارتباط بین میزان بحران هویت و موفقیت تحصیلی در صدد آن بوده است که راهگشای والدین و کارشناسان آموزشی برای هدایت جوانان در جهت دستیابی به موفقیت تحصیلی و تشکیل هویت شغلی مطلوب گردد. نتیجه‌ی این تحقیق نشان داد که بین میزان بحران هویت و موفقیت تحصیلی رابطه‌ی منفی وجود دارد. جوانانی که میزان بحران هویت آن‌ها در حد پایین است، از نظر تحصیلی موفق‌ترند و میزان دستیابی آن‌ها به هویت شغلی مناسب بالاتر است. این یافته پژوهش با یافته‌های دهشیری (٦) مطابقت دارد. دهشیری در پژوهش خود به این نتیجه رسید که بین بحران هویت و پیشرفت تحصیلی رابطه‌ی منفی وجود دارد. همچنین این یافته پژوهش با نتایج تحقیق تمجیدی (۳) مبنی بر اینکه بین بحران هویت با پیشرفت تحصیلی ارتباط معنی‌داری مشاهده نمی‌شود، مغایرت دارد. اما در این پژوهش یافته‌ها نشان داد که میزان بحران هویت بالا نمی‌باشد و عوامل دیگری را نیز باید در موفقیت تحصیلی دخیل دانست و نگرش افراطی در مورد آشفتگی و بحران نوجوانی دیدگاهی مبالغه‌آمیز است و تردیدی نیست که نحوه‌ی منش و واکنش نوجوانان و جوانان به دلیل ناپختگی آنان، با خطاهایی همراه است. همچنین تجزیه و تحلیل اطلاعات این پژوهش نشان داد که میزان بحران هویت در پسران به طور معناداری بیشتر از دختران است. این یافته پژوهش با نتایج دانشور (۱) و تمجیدی (۳) که در آن‌ها دختران بیش از پسران دچار بحران هویت بودند ناهماهنگ است و در عین حال با یافته های آرچر (۷) و احمدی (۵) مغایرت دارد. این پژوهشگران در تحقیقات خود به این نتیجه رسیدند که از نظر هویت‌یابی، بین دختران و پسران تفاوتی وجود ندارد. از دیگر یافته‌های پژوهش حاضر این بود که بین میزان بحران هویت در دانشجویان رشته‌های فنی مهندسی و علوم انسانی تفاوتی وجود ندارد. از یافته‌های جانبی پژوهش حاضر این بود که با افزایش ترم تحصیلی و بالا رفتن سن دانشجویان میزان بحران هویت افزایش می‌یابد این در حالی است که انتظار می‌رفت با افزایش سن از میزان بحران هویت و سردرگمی هویتی دانشجویان کاهش یابد.

نتیجه‌گیری

بطورکلی از آنچه بیان شد، می‌توان چنین نتیجه گرفت که یکی از عوامل موثر در موفقیت تحصیلی نوجوانان و جوانان، عدم وجود بحران هویت در آنان است. بنابراین با التفات به نتایج این تحقیق باید در صدد راهکارها و تدابیری بود که میزان بحران هویت را در جوانان کاهش دهیم.

منابع

۱- دانشور احمدی. (۱۳۷۵) هویت و عوامل موثر بر آن در دانش آموزان شهر شیراز. پایان نامه کارشناسی ارشد، دانشگاه آزاد، ۱۳۷۵، صفحات ۸۰-۷۰.

2- Markstrom- Adams C, Ascione FR, Braegger D, Adams JR. Promotion of ego identity development : can shortterm intervention facilitates growth ? *J Adolescenct.* 1993; 16: 217-224.

۳- تمجیدی مرتضی. بررسی رابطه بحران هویت و پیشرفت تحصیلی در دبیرستان‌های شهر زنجان. پایان نامه کارشناسی ارشد، دانشگاه تربیت معلم، ۱۳۷۹، صفحات ۷۰-٦۵

۴- فروغان مهشید. در ترجمه رشد انسان: روانشناسی از تولد تا مرگ، فیلیپ رایس (مؤلف). چاپ اول، تهران: نشر ارجمند، ۱۳۸٦.

۵- احمدی سید احمد. بحران هویت در دوره نوجوانی و ارزیابی آن. چاپ اول، تهران: انتشارات عروج، ۱۳۷۲

[Downloaded from edujournal.zums.ac.ir on 2026-11-10]

[DOR: 20.1001.1.22519521.1389.3.4.8.9]

۶- دهشیری غلامرضا. بررسی رابطه دین‌داری و بحران هویت در بین دانش‌آموزان دبیرستانی شهرستان یزد. فصلنامه تعلیم و تربیت. ۱۳۸۴؛ سال ۲۱، شماره ۲: صفحه ۸۴

7- Archer S. Identity and choice of social roles. *New Directions for Child and Adolescent Development.* 1985; 30: 79-99.

[Downloaded from edujournal.zums.ac.ir on 2026-11-10]

[DOR: 20.1001.1.22519521.1389.3.4.8.9]